

AMICULU SCÓLEI

fóia pentru naintarea invetiamentului si a educatiunei
la Romani.

Ese in tóta Samba'ta. — Pretiulu abonamentului pentru provinciile austriace: pe anu 4 fior., pe siése luni 2 fior. 25 cr., pe trei luni 1 fior., 25 cr.; — éra pentru Romani'a: pe anu 30 piastrii (lei) si pe semestru 16 piastrii. — Pentru inseratiuni se vor raspunde 5 cr. de serie. — Abonarea se face la postele c. r. si pela DD. corespondinti.

Purismulu in limb'a romana.

(de D. Gavriile Munteanu.)

Afóra de copiositatea de vorbe, prin care limb'a cultivata devine in stare a expríme verce notiune, cu care spiritulu de inventiune inavutiesce cunoscientiele unui poporu in domenulu materiale si spirituale, precum si nuansele cele mai fine de idee; afóra de precisiunea, prin care se tragu margini la fiacare notiune, pentru cá sa nu se reverse in ecuivoce: cultur'a limbei mai cere si curati'a.

Éro curati'a limbei se capata prin asia numitulu Purismu, ce este o procedura ce tinde a liberá si a curati limb'a de barbarismi, de archaismi, de provincialismi in respectulu materiei ei; si de solecismi, de latinismi, de galicismi scl. in respectulu formei si alu constructiuni. — De barbarismi ne va fi vorb'a mai intinsa, scurta despre celelalte contraria la cureti'a limbei.

Inainte de a purcede la stavilirea unei modalitati órecare, dupre care ar fi sa se curatia limb'a nóstra, cata sa constatam mai intaiu de atatea ori constatata si éro si éro constatata afinitate a limbei romanesci cu celelalte limbe romanice din Europa. Cá sa scimu de cari barbarismi este a se purificá limb'a nóstra, cata mai antaiu sa decidemu, ce e si ce nu e barbarismu in limb'a romanésca, sen cu alte vorbe sa demustramu: cu care din cele trei familie mari de limbe din Europa se cumnatiesce acésta limba, ce o vorbescu mai bine

de 10 milióne de romani la ostulu Europei: cu cea latino-romana, seu slavica, seu germana?

Sa nu mi se dica contr'a, ca acést'a e o cestiune de prisos acum, fiindu deja deslegata de multu, precum si caracterulu celu romanu alu limbei nóstre determinatu. Acésta póte fi adevratu cu respectu la cei ce ne cunosc limb'a prin studiu si vorbire, la ceice fiindu ómeni de buna credintia, le este de aflarea adeverului in cercetarile sale sciintifice; nu anse si in respectulu celorace iau amana ver o carte tiparita bisericesca de a nóstra, si dupa ce culegu de acolo: slava, mila, milostenia, blagoslovenia, ceaslovu, molitva, sluga, vecernia scl. striga écca ve limb'a cea romana. Omenii de soiulu acest'a, degradandu sciinti'a la serva docile a intrigeloru sale de partitu, tindu la scopuri speciale spre a ne face unii slavi, alti germani; cei mai moderati dintrensi nisuescu a ne scóte de o amestecatura lipsita de colóre si fora nice o legatura de afinitate cu verun'a din familiiele cele mari depre acestu contienutu.

Nu voiuu díce ca elementulu slavicu nu e copiosu mai multu decatu se cuveniá in limb'a nóstra — cea bisericesca. Sa fimu recunoscatori in veci parintiloru bisericei nóstre, cari ne au datu o literatura bisericesca, cum nu vei gasi la nice unu poporu din cate se tienu de crestinismulu ortodocsu. Trebuie anse sa marturisismu, ca cei antai traducatori din elenic'a si slavon'a fiindu essiti din scóle slavone, si

sub influință a persecuțiilor din partea apuseanilor, s'au feritu mai multu decatu s'ar fi cadiutu de vorbe cu caracteru romanu, chiaru si deca acelea se affă si s'affa enco in limb'a poporului. Spre limpederea acestei dișe ajunga a cită numai spirtu seu spiritus, de unu usu fôrte latitu intre noi, de si in altu sensu, si totusi in limb'a s. Scripturi s'a datu pretotinde cu duch; vite, fere, chiaru si bale, care in scriptura s'au dișu jivini sal; avemu charu, se putea dice charitate si s'a dișu in totu loculu dragoste. Romanii nu s'apera de cei ce, incheindu dela acestea vorbe slavone, care parte mare sunt termini teologici, ne facu slavi ca dora noi romanii amu urî pe natiunea slavona, seu ca ne ar fi rusne a face parte din famili'a seu gintea slavica, acareia slava a fostu mare in tracutu, si pe care o ascępta unu fiitoriu enco si mai mare. Ci, deca apararamu romanitatea limbei noster si prin urmare afinitatea ginti noster cu celealte popore romanice, o facemu, caci suntemu convinsi de adeverulu lucrului, si adeverulu cata sa ne fia scumpu; o facemu, caci voimtu sa ramagemu ce suntemu; caci numai cá romani putemtu inaintă in cultura si respunde destinari ce ne a orinduitu Ddieu; si caci n'amu vré, cá tacendu sa fimu bagati intr'o semintia seu alt'a, de unde mane poimane sa fimu eschuisi si despretiuiti cá unu elementu eterogenu. -- Totu acęstea le dıcemu si celor'a din alte tabere. P. e. celor'a ce ne voru sa fimu goti le putemtu dice: romanii pretiuescu sciintia germana, si din acęsta causa e in interesulu loru sa invetie limb'a nemetiloru; dar ei sciut ca doua corpore eterogene la intemplare se potu intregi si sustine, ma a se amalgamá nice odata. Ero maghiarizatoriloru cata sa le o spunemtu odata pentru totudaun'a sinceru, cum se cuvinea nisce frati, espusi la necesitatea acelorasi cercustari, ca deca va fi sa stea scrisu in cartea ursitei, cá sa nu ne putemtu scapá nice intr'unu modu limb'a ce o iubimtu cá viatia si

mantuirea sufletelor noster, ca, dıcu, in acea eventualitate de fatale necesitate, alegerea spre ce sa ne inclinamtu nu ne va fi grea: denevoia ne vomtu aruncá acolo unde e sciintia si numerositatea fisica, seu si acolo unde si pona aci suntemtu parte mare legati cu legatur'a ce se socotesce adou'a la putere dupa cea a nationalitati: dar nice odata nu vomtu adaoge a intari si a ne perde intr'unu elementu strainu si fora nice o afinitate pre acestu continutu.

Dar, deca nu se pôte negá aflarea de vorbe slavone in limb'a nostra, cea bisericesca, nu me voiu sfi unu minutu a dechiará: ca sunt au maliciosi, au ignoranti toti cati, incheindu dela atare vorbe slavone, determina de slavovicu caracterulu limbei noster.

O incheiere logica si drepta dela o limba orecare la afinitatea ei cu alt'a se pôte face numai dela acelea vorbe, ce esprimu notiunu de prim'a necesitate, ce totu natulu in fiacare poporu le invatia dela sinulu mamei sale in sfer'a de ocupatiune in care traiesce si more, si apoi deca totudeodata se iau in drepta apretiuire si formele si constructiunea, seu geniulu limbei, ce, asimilandu ingredientiele straine, si prefacendule, asia dıcendu, in ósa si carnea sa, singuru numai e capace a dá documentu de caracterulu unei limbe.

Aplicandu acęsta doctrina la obiectulu nostru, sa citamtu, incatu incape angustulu cadru alu acestei disertari, in sieru cum ne vinu sub condeiu, vorbe cu care romanulu 'si esprime ideele de prim'a necesitate in sfer'a ocupatiuniloru sale seculari; sa ne provocamtu si la analogia formelor sale cu formele limbeloru romanice, pentrucă sa póta judecá fiacare in cunoscintia de causa despre caracterulu romanu seu neromanu alu limbei noster.

Sa luamtu:

a) Trupulu omului din capu pona in calcaiu, si audimtu pe romanu dıcendu: facea, bucu, temple, temple, ochiu, sprincena, gena, ureche, paru, coma, cęfa (chéf fr., *κεφαλή*), cerbice, gura (gula lat.) buza

(bozo span.), mustatia, barba, dintc, massea, limba, gingiua, palatu (alu gurei), creeri, ghindula, bale (bile fr.), nasu, nari, mucii; gatu spinare, dosu, umeru, braciul, cotu, mana, pumnu, palma, degetu, ungue; cósta, spata, lature, cópsa, peptu, ugeru, tietia (teton, tetér v. fr.); pantece, ventre, fólce, buricu, petioru, genuchiu; pele, carne, sange, osu, sucu, nevre, vena; ficatu, fere, plamani, renuchiu; inima, suflare, suflctu, simlirc, audiu, vediu, gustu atinsu; cugetare, precepere, intelegere.

b) Vorbe cu care exprime notiuni de legatura de sange: familia, tata, mama, fiu-a, ginere, noru; socru, sócra, cumetru-a, fctu, fctá, felioru, copilu-a, cuscru-a, cumnatu-a, nepotu-a, unchiu, metusia (amita), finu-a, master-a (marâtre fr.), vitricu-a, fiastru-a (fiu-a vitrica); fertatu (semi frate); suratra (semi sora); parinti, mosi (majores), natu-a.

c) Vorbe cu care exprime notiuni din sfera casei: cetate, casa, locasiu (locatio), staulu, gradina, curte; cuptoriu, focu, scinteia, hornu (furnus), fumu, funigine, sgura, carbune, tatiune (titione), spudia, cenuse; acoperementu, pamentu, podmolu, ferestra, usia, parete, saru (sera latin.), cheic, locatu (loquet fr.), veriga (verou fr.), lati, cuiu, maiu, tenda (tendant — tabera — milites — tente fr.), — notiuni de imbracamente: vestmentu, camasia, iia (linia lat.), peptariu curea, cojocu (cuojo it.), palaria, caciula (capsule), bracia, bratele, baiera (bariere fr.), cingatória, velu, sudariu, stergariu, straiu, asternutu, lintiolu, sarica, sumanu, calciunu, maneca, manecutia (manchet fr.); — pandia, pandietura, ghemu, tortu, fuioru, flru, acie, acu, stupa, canepa, inu lana, ponura, carpa: — notiuni de unelte: mésa, scaunu, vasu, pocaru, óla, cana, ulcioru, candela, icóna, chipu (Clypeus), alvia, bute, butina, cercu, sustariu (sestarius lat.), cupa, cofa (scafa lat.), cestu, caldare, frigare, cutielu, fusu, sula, furca, furculitia, taiariu, secure, sita (seta lat.), fune, ratia (rete), laciul (laqueus, lax), secere, peptene, sierastrau (serra lat.); tiegla, scandura, scindila, ascie, surcea, unghitia (dela uncus lat.) hamu hamus), carucara, róta, ossie, carucia (caruca lat.), paru, jugu, fune, sapa (sappa Glos. Isid.), gardine (cardo - ine lat. ce tiene fundulu butiei); — notiuni de nutretiu: grau, farina, ordiu, secare, pane, aluatu, bucata, frecatiei (fricassé fr.), sorba, turta, lapte, casiu, seru, corastra, untu, oleiu, ocetu.

vinu, apa, mustu, sigiru, (cidre fr.), inu, meiu, fa-sole, linte, patrangelu, cépa, aiiu, frasinu, curechiu, radice; miere, mursa, cera, fagu de miere (favus lat.); — notiuni de dregatoria: Imperatu, domnu, duce, jude, judecatoriu, aperatoriu (aperitor), antistite (decci listu), episcopu, popa (Popa lat.), preotu (prêtre fr.), invatiatoriu (dela Vates); de ocupatiuni: morariu, pecurariu (pecus), eroitoriu (creatoru), lemnariu, vacariu, cantatoru, dregatoru sal.; — notiuni militari: arma, armariu*), armata, óste, calaretiu, pedestru, resbelu, capitanu, bataiia, lupta, pumnatura, tabera, sabia (sabre fr.), spada (daci spataru), arcu, sagéta, lance; — punte, naue, pluta (bote fr.), luntre, vadu, tractatu (traiectus); — carte, cartia, calamariu, scriptura.

d) Vorbe cu care exprime notiuni din fizica si istoria naturala: Stele, ceru, calea lui Traianu (via lactea), luciferu, sóre, luna, cornucapri (tropiculu capriorului); aeru, negura (nebula), noru, plóia, neue, griadina, roua, fulgeru, tunetu, ghiacia, — lumina, lucire, frigu, caldu, umedu; — ventu, bóre (borea), austru; apa mare, riu, pariu, unda, bolboce, rípa, tiermuri (terraemuri), alvia; — tíera, tierana, tieremu, campu, campia (campania), sesu, munte, vale, chima (cime), pasada, culme, plaiu (planum), plasa (plaga), lacu, balta (m. balticum), padure (palude); — din zoologia: vita (bête fr.), bala (belua) d'aci belauru (belua-urus, animalu mitologicu), bou, bivolu, véca, tauru, vitielu; calu, épa, armasariu, asinu-a, mula-a, oue, berbece, ariete, mælu, notenu, capra, ieda, cerbu, camila, elefantu, porcu, veru purcelu, mascuru (masculus), iepure, lupu, cane, ursu, leu, tigru, catoiu (chât fr.), matocu (matou fr.); sórece, ariciu (erinaceu); cuitu (cete), carpu (carpio), mréna (muréna), platica (platessa), scumbria (scombrus); purece, paduchiu, lindine, scarabus, serpe, scorpia, verme; — vulture, strutiu, uliu (milvus), herete, paune merla, rindune, porumbu, porumbariu, turturea, pasere; gaina, cocosiu, (coq fr), puu; — notiuni din botanica, pomi: maru, paru, prunu, nucu, persecu, ciresiu, alunu, muru, gutuiu, migdalu, fragaru (dudu), castanu; fructele:

*) In tóte casele romanului din Ardealu intre mobilia sale vei gasi si armariulu, ma ornatu cu vasa in locu de arme, nu cum se vede a fi fostu vechea datina.

pruna, nuca, persica, cirésia, mura, fraga; arbori: ulmu, fagu, frasinu, pinu, teiu, tissa (taxus), platinu, carpinu, salce, acaciu, socu (sambucus); collective: prunetu, nucetu, frasinetu, paltinisiu etc.; ierburi: iérba; feru, paia, pleve; — piperiu, cor-sica, malva, poru; vietie, viia, rosa; — trunchiu, radacina, scórtia, coja, maduva, ramura, frundie, foia, ghinda, tufa; — notiuni din mineralo-gia: pétra, auru, argintu, arama, feru, plumbu, diamantu, cristalu, sare, huma, lutu; — morbi si opusele: friguri, tuse, eftica, langóre, betezire; sanatate, viatia, mórtie.

- e) Vorbe ce esprimu notiuni de timpu: vécu (dela veclus), anu, iérna, primavéra, véra, tómná, luna (mese), Ianuariu, Februariu etc. Este curiosu, ca, pe lunga numele luneloru usitate in limb'a scrisa, poporulu nostru mai are si altele poporale fórte naturale: Gerariu (Ianuariu), Prieru (Aprile), Patraru (Maiu), Cerisiaru (Juniu), Cuptoriu (Juliu), Meselariu (Augustu), Viniceriu (Septembre), Brumarelu (Octombre), Brumariu (Noembre), din care unele, lucru de mirare! semina la cele cu care francii numisera pe a le loru in calendariulu republicanu, ce a duratu dela 1792—1805. — Septemana, dominica, luni, marti, mercúri, joue, vinere; óra, minutu; séra nópte, di, mane, ieri.
- f) Din caus'a mai sus produsa numai pentru notiunile religióse are vorbe mai pucine: Ddieu, dina (divina), santu, sancitu, cretiunu (dela creatiune), Floria, Rusalia, Palia, Venere mare (Parascheva), sórte, ursita (fatum), beserica, templa (templum-a), altare, mane (in po-mane), rugatiune; — voce, vorba, sunetu.
- g) Notiuni de colóre: albu, negru, galbenu, palitu, plavitiu (flavus), verde, prasinu, aureu, rosii, balanu (bele fr.), neriu (dela Nereus=Neptunu=colóreá mari), venetu (idem); — de mesura: inaltu, aduncu, lungu, scurtu (court fr.), afundu, angustu, latu, largu; — de catatime: atatu, catu, multu, pucinu, mare, micu, intinsu, strinsu; — modalitate: móle, virtosu, fórte aspru, netedu, grosu, subtire, chiaru, limpede, turbure; — de cualitati abstracte: bunu, reu, umilitu, folosu, ferosu, curageosu, miselu, sumetiu, mandru (mundus), orbu, surdu, mulu, tacutu, palavru; mortu, via, sanatosu, spurcatu.
- h) Vorbe ce esprimu actiuni: laudare, cantare, reposare, frementare, rugare, facere, credere; la-

cere, remanere, dicere; audire, vorbire, strivire, oprire seu propriere (prohibere), amblare, saltare, ridere, plangere, dormire, vedere, bere, mancare, stramutare sterneru, sarire, cadere jucare scl. scl.

(Vá urmá.)

Discursulu

D. canonicu etc. Timoteu Cipariu tienutu in adunarea Asociatiunei etc, in 29. c. n. Iuliu 1862.

(Incheiere.)

Aici are locu una regula de auru: adeca unde ajunge regul'a gramaticale, suntu de pri-sosu semnele. Si intru adeveru, in cuventele romanesci regulele suntu de ajunsu mai de totu spre a esplica ori ce forma curata gramaticale; er' pentru cu-ventele straine, cauta se marturisimu, cá ele nu voru totu deun'a se se acomodeze reguleloru limbei roma-nesci, si atunci cá se facemu? Se ne chimonosimu limb'a si ortografi'a ei cea naturale pentru cele straine? Nu mi-se pare, ci din contra sum de acea parere, cá se urmamú axiom'a gramaticului latinu: *Graeca per Au-sonios fines sine lege vagantur*, si se le scriemu cumu s'ar' poté mai aproape de regul'a limbei, si apoi se le lasámu asta stare pana ce au se voru dumeri si asemená cu ale nostre, au voru luá lumea in capu.

Aste suntu, dupa a mea parere, Domniloru, cau-sele, care si dupa ce adoptaramu, asia dicundu cu totii, principiulu etimologicu, totu nu ne lasa se ne invoimu la una sistema, ci ne portámu de tote opiniunile si ne impiedecamú in tote menuntiusiurele, cá si candu, vedi Domne, romanulu tota eruditiunea, tóta ingeniositatea si tóta filosofi'a si ar' concentrá numai in desnodarea seau innodarea catu se pote a mai multoru greutati ortografice, — ca si candu noi nu amú mai affá modulu, cumu se ne desfacemu de la Abece si se pasimu mai incolo, atat'a suntemu de minutiosi intru aceste intre-batiuni silabice, fora a caror'a deslegare dupa atateasi pareri cate capete, care nece unulu nu va se lase din ale sale catu negrulu sub ungue, unor'a se pare cá este in desiertu tota cea alalta literatura. Si in ade-veru, marturisescu, cá deca fatalitatea nu me aruncá din teneretie pre acestu campu uritosu alu filologiei, dieu cá astadi, se incepu, nu multu gustu asi senti se me ocupu cu de acestea, unde se vede puçina spemé de cointielegere intru unu obiectu, care de multe de-cenia, deca nu de seculi, trebuia se fia resolutu. Er' acumú la betranetie, marturisescu, cá nece convictiu-nile nu me liertu a cantá palinodia, nece nu mi sentiú

aplecare se mai intru in arena si se me lasu la dispute cu toti, cati au dorire ami impumná sistem'a. Am disu si mai susu, cá deca ea, cam studiatá mai benesioru, nu va fi in stare se se apere pre sene, nece cá va meritá a fi aparata. Er' judecat'a superficiale si fora deplena cunoscenti'a causei, ori unde si chiaru si in literatura, nu meriteza a se nuní judecata.

Ci mi se pare, cá me abatui camu departe dela obiectulu principale, lasandume in discussiuni pré speciali, de acea liertatime se trecu, séu mai bine se me intorcu la cele intrerupte; voliendu pre scurtu a aratá calea, carea am urmatu in cercetarile filologice ale limbei romanesci, si carea, am convictiunea deplena, cá e si singura si unica, ce pote se duca la scopulu culturei limbei romanesci. Si am fostu disu, cá mai antaniu curiositatea me portá se cercetezu limb'a romanescá in cartile cele betrane, si se vediu, cumu scriau si vorbiau bictii nostri stramosi macaru in seclulu XVI. si XVII. Audití, Domniloru, in seclulu XVI. si XVII. va se dica, eri-alalta eri. Deca asi fi cercatu limb'a, cumu o vorbeau romanii in secl. XII. si XIII., pote cá ar' fi avutu cuventu unii omeni, semi impute, de ce voliu se regulezu limb'a romanescá dupa limb'a unoru secla barbara, cumu numai face nece una natiune a Europei. Nu, Domniloru, io nu am mersu asia departe, si nu poteam merge se si voliam, din cauza simpla si durerosá, cá literatur'a romana mai vechia de catu finea seclulu XVI. nece nu se mai afla in nece unu anghiu alu romanimeii nece tiparitu nece manuscrisu; macaru cá Domniloru, de asi poté aflá undeva vreunu foliu macaru din seclii in ainte de al' XVI., asi stá semi vendu si comesi'a, cá selu potiu macaru vedé si copiá. Nu, Domniloru, seclulu XVI. inca catra 'coda, estè ultimulu terminu alu literatur'eii romane, preste care mai susu nu ne potemu suí, cá-ci mai susu ne stau monstre-le slavismului, cu slovele lui cele de una palma de inalte, cá nesce munti de ghecia, sub cari tota vegetatiunea literatur'eii romane a peritu.

In acele carti betrane pentru seraci'a literatur'eii noastre, si atatu de tenere dupa anii peregrinatíonei nostre pre campii Daciei, ce am aflatu, Domniloru? Respondiu: Ce se aflu? ce afla fia-care romanu, carele cetesce; una limba multu diferitoria de limb'a cumu o vorbimú acumu; multe cuvente, ce nu le mai audimú vorbinduse necairi, multe frasi astadi necunoscuté, multe forme gramaticé de care astadi numai aflámu urma airea, unele care astadi se audu forte raru er' in ele se afla forte dese, afora de acestea: unu stilu, una sin-

taxe, care astadi mare parte nemenea nu le mai intrebuintieza. — Io inse, Domniloru, nu vorbescu, nece de cuventele slavice, de care gemu, nece de unele particularitati smentite, cari nece in ele nu poté lipsi cu totulu, fiendu scrise de omeni fora nece una scientia, afora de scienti'a limbei slovenesci. Ci vorbescu, de cea alalta parte a testului cartiloru acestor'a, carele, Domniloru, dela antani'a vedere m'a uimitu si m'a incantatu; atat'a regularitate in forme, atat'a in sintaxe; atat'a varietate in frasi si compuse, cata nu ai asteptá nece una data dela omeni asia neinvetiati si din timpore asia de barbare. Si inca cu catu cartile suntu de in ani mai vechi, cu atatu si aceste tote calitati bune suntu in mesura mai copiosa.

Marturisescu, Domniloru, cá acesta descoperire, liertati-mi spresiunea, ce o facui in aceste carti betrane, m'au mangaiatu si miau aprensu anem'a si la mai intense cercetari filologice; seu cá se me esprimu mai scurtu, ea mi a croitu totu cursulu, cel' am alergatu pan'acumu pre campalu literatur'eii romane filologice.

Acea invapaiare me misicá mai multu si mai multu, nu numai a cercá dupa mai multe si catu de multe, seau deca se ar' poté, dupa tote monumentele acele betrane, ce ne au mai remasu din acesti abia doi seculi (XVI si XVII) de literatura vechia romanescá, spre a continuá si mai incolo studia-le filologice rom. pre acestea basi istorice nu imaginarie, — ci si a estrage dintru incele totu ce mi se parea demnu si aptu spre indereptaréa limbei romanesci atatu in respectulu formalu catu si materiale; fiendu-cá eramu si sumu de acea parere, cumu cá totu ce se pote aflá, cá au fostu in usulu romanului, chiaru de' ar fi si mai vechiu decatu doi secli asia de aproape, cu totu dereptulu se tiene de tesaurulu limbei romanesci si nu pote se se ignoreze decatu numai de cátrá acelia, carii numai presentelái dau totu dereptulu, er' trecutulu denega ori ce dereptu si indereptatire. De ora ce nu se pote negá, cá pre cumu noi suntemu filii si nepotii parentiloru si mosiloru nostri, asia si limb'a — e filii si nepot'a limbei parentiloru si mosiloru nostri, si a despretiui limb'a acestor'a ar' fi totu atat'a catu a ne lepedá si a ne rusiná de originea nostra si de parentii si mosii nostri; mai alesu, candu de una parte scimú, ca limb'a romanescá cu catu erá mai vechia, cu atatu fora indoiela erá mai aproape si de fultan'a ei si ap'a ei currá si mai limpede, er' cu catu e mai noua, cu atat'a e mai asemenea apelorú de munte, cari la funtana suntu cá cristalulu, er' apoi cu cátu seau departatu de acea fun-

tana, cu atatu: s'a mestecat si turburatu, cá si ap'a Dembovicei in Bucuresci; — er' de alta parte sciendu, cá erasi in decursulu secliloru limb'a romanescă totu de ce mai multu a pierdatu din tesaurulu seu formale si materiale, si a adoptatu forme si materia straina in senulu seu. Abia unu seclu si diumetate, dela mediulu XVI. pana la finea lui XVII., si scambarea e atatu d^o insemnata, câtu limb'a romanescă dela 1700 in coce numai semenea de catu puçinu cu cea din 1850 si cu cea din 1640—1700:

Din cautarea dupa carti bebrane, adeveratu, cá din cele tiparite in secl. XVI. si XVII., puçine mi-au ramas de totu necunoscute. Una Psaltire tiparita aici in Brasieu pre la 1560—70, pote cea mai vechia carte romanescă, nu mi-a venitu inca a mâna, de si se dice a se fi aflandu in Moldov'a.

Alta carte tiparita totu la Brasieu, ce se numesce Praxiulu, si se pare ca cuprende Faptele Apostoliloru, (*πραξεις των αποστόλων*) si dór' inca si epistolele Noului Testamentu, camu pre la 1580 pana 1590, ce numi e cunoscuta de catu de nume, si alesu din Epilogulu Cazanei a dou'a de Brasieu, de care am scrisu in Analecte pag. 29 in nota, inse atunci dupa unu esemplariu mancu, er' acumu-lu copiezu mai deplenu dupa altu esemplariu mai completu carele asia suna:

De д мѣла дѣ D-зехъ еъ диаконъ Кореце. Деаканъ възвѣтъ къ маѣ тоате лимбиле азъ къвънтѣл дѣ D-зехъ дѣ лимба доръ нѣмаѣ поѣ ромѣнѣи навемъ, шѣ Хс. зиче Мѣт. чѣт (99) чѣне четеаще съ дѣдѣлиагъ. Навель Апостолъ дѣкскрие ла Коринтомпне (155) къ дѣтрѣ весарекѣ маѣ въртосъ чѣнчи къвънте къ дѣде(ле)сѣл мѣхъ съ грѣсескъ ка шѣ адѣи съ дѣвъдъ дѣкѣтъ зѣтнеарекъ де къвънте не дѣде леае дѣтрадѣ лимси дерепѣтъ аста амъ скрисъ към амъ пѣтѣтъ. Трете евангелѣл шѣ Праксѣл рѣмѣнеаще; дѣпъ ачааъ, деака амъ възвѣтъ желанѣе а амъдѣи презѣи де тѣлкѣл евангелѣлоръ към съ поатъ шѣ еѣ проповедѣи шѣ а спѣне оаменѣлоръ дѣвъдѣтрѣ дѣпъ четѣтъ евлѣиѣ, ама амъ афлатъ ачаасте тѣлкѣре але евлѣиѣлоръ пре дѣмненѣи прѣспре амъ шчл.*)

A treia ar' fi cele 3 carti din urma ale lui Moisi tiparite in Orastia, dupa catalogulu bibliotecei metropoliei ce l'am publicatu in Acte si fragmente pag. 280: in care se citeza: чѣнчи кърѣдѣ алѣи Моѣси рѣмѣнеаще; macaru ca esemplariulu mieu si alu bibliotecei din Bel-

gradu, carele se pare impreuna cu altele a fi din ale metropoliei, au numai cele de antaniu doue carti: facerea si esirea. D. repausatulu Basiliu Popu in Disertatiunea despre tipografiile romanesci pag. 17 scrie dupa R. Tempea (Gramatica romunesca Sabiniu 1797, 8-o pref. pag. 5), cumcá totu la Orastia s'ar' fi tiparitu si Apocalipsulu la a. 1583; ci nice acesta carte nu o am vediatu. — Acestea din secl. XVI. Er' cele din secl. XVII., ce nu le am, seu nu le am avutu, suntu: Amendoi catechismii Calvinesci, din carele aldoilea a peritu in revolutiune, — Respunsulu metropolitulu Moldovei Barlaam la acestu catechismu, care inca nu l'am vediatu, — Margaritululu lui Ioane Chrysostomu din a. 1691 in Bucuresci, celu avusem dela parenti, ci apoi a peritu la unu preutu, — si pote Alexandria, carea dupa Del Chiaro, mai antaniu s'a tiparitu in Bucuresci in secl. XVII., dupa cumu si in editiunile din Sabiniu totu se mai afla urme de dialectulu Bucuresciloru de atunci.

Unele din cartile cele alalte inca suntu de una raritate estrema, ale caror'a catalogu l'am cosemnatu in Analectu pag. XIX — XXXVIII si in Principia de limba ed. II. pag. sqq. De acea unele anevolia se potu aflá complete.

De interesulu nostru publicu alu romaniloru, si obiectu demnu de scopulu acestei societati, ar' fi adunarea acestoru monumente pretiosa, paná ce nu se prepadescu cu totulu, si inca in esemplaria complete. Nu numai, ci si publicarea loru seuu celu puçinu a' unoru mai interesante de intru in sece, in adeveru nu numai cá se ne folosimu din argumentulu loru, carele mai in tote e demnu de cunoscentia, ci si mai vertosu din respectulu limbei, cá antaniile monumente ale literaturei romanesci; asia precumu facu si tote natiunile, carile-si pretiuescu natiunalitatea si limb'a loru.

La acestea suntu a se adauge manuscrisele totu din aceli secli (XVI si XVII) seuu si: mai vechi, si publicarea loru. La mene suntu prea puçine de acestea, inse in principate si pre aliurea voru fi negresitu multe, deca este adeveratu, cá mai demultu fiacare familia boieresca-si avea Letopisetiulu seu, si cá Muscalii in temporele mai noue cautara dupa carti romanesci prin tote librariile si fameliile din Bucuresci si eele aflate le straportara la Petersburg, unde voru jacé impreuna cu operele lui D. Cantemiru in bliotecele imperatesci. Vedi Dorn, asiat. Museum pag. 118 Nr. 51—56. In temporele mai de curundu s'au aflatu si s'au tiparitu mai multe chronice vechi romanesci, —

*) Ne aflanduse slove vechi se a pusu: ca in locu de potcova-resp. ѣ in locu de jumetatitulu finale, њ in locu de celu vechiu etc.

înse mani'a de a modernisá totu ce cade in manule unoru omeni cá acestia, sterse dintru incele tote formele vechi, asia cátu dupa testulu acelor'a publicatu de atari omeni fora nece unu sensu archeologicu, se pare a fi esítu din condeinulu stilistiloru nostri de preste Carpati. Cu care ocasiune, liertatime, deca cutezu a produce aici unu fragmentu din scrisori'a unui barbatu cunoscutoriu in asta materia, carele intre altele scrie: „Nu sciu deca aveti ori nu Revist'a rom. Intre altele e interesante brosiur'a din Sept. 1861 cu critic'a lui Lachovari asupr'a isvodului Clanau (publicatu si in Foia, la 1856), in care arata, cumu ca e adeveratu cuprensulu, dar' limb'a si stilulu suntu falsificate de nescari copisti slavoni. — Mai aduce in ainte unu documentu romanescu din a. 1436 tiparitu mai antaniu intrunu diurnalu rusescu la a. 1844. Inse intr'acestu stilulu si formele suntu mai tote, cá cele de acumu; nece macaru din seau den; dreptu etc. nu se afla, ci din, dreptu etc. Afora de fratíniseu; amari si mici, oricu. Acelu documentu e de sub Ilia Voda.“ Asia editorii nostri de preste munti se paru, cá nu au prea chiara idea de scienti'a diplomatica. Si apoi deca in mana de omeni cá acestia cadu monumentele vechi! ce se dicemu, Domniloru?

Din aste mnumente incepusem inca la a. 1847 in Organu a publicá una parte, mai multu formale si gramaticale; si de nou erasi me apucasem inca la a. 1860 a revedé si completá acele publicate atunci, intru una brosiura, totu sub titlu de Principia de limba si de scriptura. Ci dupa col'a 7-a am statu erasi pre locu cu tiparitul, mai alesu cá mi se deschisese noue sperari de a poté castigá mai multe din monumentele, cemi lipsescu. Ci sperarea acea paná acumu remase totu numai fumu, si asia sum nevolitu, au se lasu lucrulu in capetu si neterminatu, au se facu catu voliu poté dupa midilocenele, ce le am amana.

La tota templarea, ori voliu poté insumi terminá ce incepui ori nu, dupa pareremi, ar' fi cu cale si dupa cerenti'a tempului si dupa demnetatea acestei societati, cá se se afle barbati cu anema si cu patientia, carii se adune totu ce se afla in aceste vechi monumente, precumu si din alte fontane, totu ce se tiene de limb'a romaneca, si ale depune intru unu Dictionariu romanescu, lucratu cu tota seriositatea si rumegatur'a, er' nu cá unu opu superficiale, frundiaritu, si numai calculatu spre a implé pung'a scrietoriului, seu a editorului, seu a venditorului.

Inse, Domniloru, ce avui onore a ve recomandá din asta parte, suntu impreunate ne despartitu:

I. una biblioteca de cartile vechi romaneci, tiparite si manuscrise, din temporele mai vechi, pana catra a. 1700, pre catu se pote mai completa, cu spesele societatei, si in depositu ei. La care fapta aru fi de a se rogá se concura tota natiunea romana, fiendu cá e interesulu generale alu nostru alu toturoru.

II. una comisiune de barbati de lenga acea biblioteca, care anune se se ocupe cu esplotarea acelei bibliotece si altoru monumente, spre a aduná materiale la unu Dictionariu romanu, basatu pre testimonia de scrietori romani, si pre catu se va poté mai completu. Societatile literarie ale altoru natiuni, avute si puternice, de acea si cu tulle mai marelle de Academie etc., tote se cunoscuro indetorate a se ocupá in ainte de tote cu atari Dictionaria natiunali. De aci si societatea nostra, de si nu pote veni in comparatiune cu acele Academie superbe, totusi dupa scopulu, ce sil'a prefiptu: „Literatur'a romana si cultur'a poporului romanu“, nu numai pote cutezá se se apuce de atare lucru, ci are chiaru si detoria.

Din partemi, nu voliu subtrage concursulu dupa poterile mele, si sum convinsu, cá toti fratii nostri ori de care parte a muntilor voru se fia, cu bucuria voru alergá la formarea unui edificiu gloriosu natiunale.

Acestea eram, Domniloru, ce aveam la anema, se le graescu in faci'a acestei multu onorate Adunari, nu alatu spre a ve pronuncia una apologia si pentru studiele mele filologice romane si pentru opurele mele, catu si mai alesu pentru interesulu literaturei nostre romaneci. Si deca nu voliu fi fostu in stare se potiu convinge despre adeverulu si importantia lucrului, nu voliu se imputu de cátu nepotentiei personali, de si sum convinsu, cá in urma convictiunea mea va se fia in urma comuna tuturoru, celoru ce in studiulu filologicu alu limbei si voru alege a pasi pre drumulu facutu si solidu alu urmeloru istorice, alu monumentelor scrise ci neindoite, impreuna cu istori'a scambariloru si afinitatiloru, ce se afla intre limbe, er' nu pre calea fantasiei conietureloru forá base, si a idiotismiloru locali.

Cointielegere, apropiare, si atragere suntu de lipsa spre a incepe si a continuá opulu perfectiunarei ratiunali a' limbei romaneci, — er' imparechiarea, discordia, si pruritulu de a se destinge, nu va se duca nece una-deneora de cátu la resturnarea si celoru ce se afla standu pre pitore, er' nu la redicarea celoru ca diute.

Dè cerulu, cá precumu toti suntemu de unu sange, toti ne amu indulciiu dela senulu maicei nostre cu acelesi cuvente dulei, toti ne suntemu frati, — ori catu ne despartu muntii si valile, si ori catu ne impartu starrile politice si confesiunile relegiose, — totu numai un'a se fimu, una natiune, una limba, una literatura. Si deca pre altu campu romanulu de multu e taliatu in bucati, si pucece pre cali diferite, une-ori cu totulu contrarie, dar' celu puçinu in literatura, in pasi catrá cultura, numai unu corpu si numai unu sufletu se fia. Atunci ori ce despartiri politice, sociale si religiose ne voru taliá de catra unaalalta, dar' spiritulu natiunei si

geniulu romanu va tende aripele sale preste toti filii lui Traianu sii va tiené legati intru legaturele pazei, fratietatei, si unitatei nationali. Asiá se fia in veci. Amin.
6/18. Iuliu 1862.

Sciri scolastice.

Domnule Redactoru!

Benevoliesce a primi acestea imbucurátore sire in colónele Amicului scólei. — Bravii locuitori din valea Rocnei, cunoscénda densii, ca cultur'a dá unui poporu cea mai solida potére, siau datu in 26 si 29. Septembre, apoi in 5. si 8. Octombre 1861 prein oficiolatulul districtului Naseudu invoirea, ca densii voru a sacrá trei din patru parti din venitulul curatu alu regaleloru restituite loru prin prea 'naltulu biletu de mana a prea gratiosului nostru monarcu si principe Franciscu Iosifu I. dto Lassenburg 27. Augustu 1861.

- pentru infientiarea unui Gimnasiu nationalu completu,
- pentru infientiarea unei scóli reale de 3 séu mai multi ani,
- pentru infientiarea unui convictu de 100 de elevi granitarii.

Totu deodata a hotaritu, cá acestea institute se intre in viata celu multu cu inceputulu anului scolastec 1863/4 si cá pentru acéstea institute sese edificé localitati corespondietóre scopului; inse fiendu ca pana la terminulu susu mentionatu e imposibile, ca incaperile pentru acestea institute sese edificé a insarcinatu pe presiedintele comissiunei administrátore de fondurile granitariesci, pe Rev. Domnu vicariu Gregoriu Moisiulu, cá se inchirieze localitatile debuintióse, caci comisiunea regulátore de posesiunea fostiloru granitarii, nu-au predata acéstora din urma alte edificii in Naseudu, decatu numai fostulu cortilu alu capitanului, in care se afla actu inlocata clas'a a dou'a, apoi edificiulu, in care se afla scól'a normala si preparandia si edificiulu scólei de felitia. — Totu cu acéast'a ocaziune ve trimitu si unu estrasu din proiectulu despre radicarea gimnasiului, a scólei reale si a convictului. —

Naseudu, 6. Augustu 1862. **Cosma Anca,**
invetiariu principale.

Proiectu

despre radicarea seau infientiarea unui gimnasiu, a unui convictu si despre regularea scóleloru normale din Naseudu prin straformarea si completarea acestoru in un'a scól'a normala si a unei scóli reale inferioare, aici in opidulu Naseudu.

Dupa tenorea protocolului d. d. 26. si 29. Septemb. si 5. si 8. Octombre 1861 seau dechiaratu celea 27 de comune libere din valea Rocnei, precumu si comunele libere: Sant-Ioana si Nusifalen prin reprezentantii sei legali a concentra si consacrá trei parti din sum'a intréga a venituriloru proventeloru, precumu si a venituriloru din alte isvóre spre infientiarea din nou si dotarea unui gimnasiu completu constatarioru din 8 clase dupa sistem'a

gimnasieloru superioare din patria, precumu si spre infientiarea si dotarea unui convictu pentru 100 de teneri nascuti granitarii, in care se primésca si cortelu vietu si alte trebuintióse pentru crescerea si cultur'a loru.

Totu deodata sa decretatu a se reorganisá scól'a normala in Naseudu de presentu constataróre din 4 clase in form'a aceea; cá celea trei clase inferioare se forméza un'a scól'a normala, ca scól'a pregatitóre pentru gimnasiu si pentru scóle reale inferioari; ér' lenga clas'a a 4-a de pana acuma se se mai infientieze anca doue clase, care apoi se forméze o scól'a inferioara, in carea sese propunátóre acelea obiecte, cari in asemenea scóli reale inferioare suntu prescrie, cu adaugere numai, ca pe lenga prescriesele obiecte se-sa mai propuna intrustréle clasele si economi'a rurala si scienti'a silvanala cá studii obligate. —

Cu privire la celea dise mai din susu va avé a constá:
A. Gimnasiu

mai antaniu din 4. clase, asia dare unu gimnasiu inferioru, in care se voru aplicá unu catechetu si 5 profesori, dintre care unulu va fi directoru. —

Salariile acestor'a voru fi urmatórele:

a) unu catechetu cu	660 f. m. a.
b) „ directoru „	760 „ „
c) 4 profesori a 660 f.	2640 „ „
d) spese pentru scripturist.	— 40 „ „
e) pentru incaldirea inca periloru din gimnasiu	96 „ „
f) unu servitoriu (pedelu)	70 „ „
g) pentru cumpararea de instrumente si aparate de totu féliulu apoi carti etc se sistemisésa o dotatiune anual'a de	50 „ „

Sum'a 4316 f. m. a.

B. Scól'a normala.

Spésele urmatóre:

a) pentru 3 invetiatori a 300 f.	900 f.
b) unu catechetu, care va fi totudeodata si la scól'a real'a	350 „
c) Relutu pentru lemnele invetiatoriloru a 30 f.	90 „
d) pentru incalditul scóleloru a 24 f.	72 „
e) pentru servitoriulu scólei	60 „
f) „ spese de scrisu, apoi premii etc.	50 „

1522 f.

C. Scól'a reala inferioara.

a) patru docenti a 500 f.	2000 f.
b) Relutu pentru lemne si cortilu la acestea a 50 f.	200 „
c) Incalditul claseloru a 24 f.	72 „
d) Spése pentru scripturist.	30 „
e) pentru cumpararea aparateloru si instrumenteloru de experiménte chemice se asignéze acumu antaniu	200 „
f) apoi pe totu anulu o dotatiune de	50 „

Suma 2352 f.

Respunsuri.

I. Ch. in Botiza. Numerii de pana acum ai foiei nóstre cum si cartile ce le-ai cerutu s'au tramisu, ceste din urma inca in 21. Iuliu la post'a Szigetu.